

Evaluering i dansk - tendenser og tiltag

af Birgitte Therkildsen, Fagkonsulent i dansk i Undervisningsministeriet

I maj-juni 2005 afholdt Danmarks Lærerforening og Kommunernes Landsforening i fællesskab en række konferencer om evaluering. Konferencerne udmærkede sig især ved at beskæftige sig med evalueringsbegrebet på flere niveauer; politisk, teoretisk, praktisk og centralt og lokalt. Nærværende artikel er et forsøg på at sammenskrive mit konferenceoplæg om evaluering i dansk set i et dagligt og praksisorienteret perspektiv.

Artiklen er ikke en faglig gennemgang af en lang række evalueringsredskaber, men en appetitvækker og en inspiration til at arbejde videre med både indhold og systematik.

At evaluering er i fokus, kommer ikke bag på nogen i den danske folkeskole. Og det kan heller ikke undre, at dette fokus er nødvendigt for at etablere en målrettet, intensiv og velfungerende undervisning.

Men hvordan gør vi det – og hvordan gør vi det på den bedste måde? Hvordan sikres det, at der er kapacitet til stede, som kan iværksætte og fremme en evalueringskultur – en evalueringsbevidsthed?

Først og fremmest må man kortlægge, hvad der allerede eksisterer af evalueringstiltag, dvs. hvor er man på 'evalueringsbevidsthedsskalaen'. Og denne kortlægning bør ske for den enkelte elev, for det enkelte fag, for den enkelte klasse, for den enkelte årgang, for det enkelte forløb, for den enkelte skole. Altså nedefra!

Man må fx undersøge:

- hvad gør vi allerede?
- hvad har vi af evalueringsredskaber, og hvordan bruger vi dem?
- hvad kan vi gøre?
- hvilke områder skal vi fokusere på – fagligt /socialt?
- hvad mangler vi?
- hvad har vi brug for at lære?

I denne kortlægning bør fagteamet for dansk spille en meget væsentlig rolle. Fagteamet bør være lederens naturlige sparringspartner i etableringen af evalueringskapaciteten på skolen, og fagteamet bør være med til at sikre, at evalueringen foregår på et fælles og ensartet grundlag i de sammenhænge, hvor den foretages.

Forudsætninger for vellykket evaluering

For at evalueringen skal være et kvalitetsløft både for undervisningen, eleverne og lærerne, må den præges af professionalisme. Det vil sige, at den må

- forholde sig til de opstillede mål (Fælles Mål for dansk, trinmål – dele af trinmål, individuelle mål for elever/grupper af elever)
- være varieret, dvs. at evalueringsformerne må være tilpasset formålet og det faglige stof
- være kendt og tydelig – synliggjort i planlægningen
- inddrage eleverne – helt eller delvist
- være præget af systematik, så det ikke er tilfældigheder, der afgør, om en elev bliver evalueret på udvalgte faglige færdigheder og kundskaber.

En integreret del af planlægningen

At fremme en evalueringsbevidsthed/-kultur forudsætter, at der arbejdes med tydelige mål. Uden mål er det svært at erkende betydningen af evalueringen. Modsat er det meget klart, at tydelige og synlige mål *kræver* at blive evalueret. At det helt naturligt er nødvendigt at få klarhed over, i hvilken grad det er lykkedes at opfylde målene. Det kan være mål for en lektion, for en udvalgt danskfaglig færdighed eller for et bredere og længerevarende forløb, og evalueringsformen og betydningen af resultatet må naturligvis overvejes og vægtes derefter.

Derfor integreres evalueringen i planlægningen, der må indeholde overvejelser over:

- undervisningens mål
- de danskfaglige aktiviteter
- organisation
- materialer
- evaluering.

Det kan systematiseres i et årsplansskema på denne måde:

ET BILLEDE AF PLANLÆGNINGEN					
Periode/ uge	Undervisningsmål	Lærings-mål	Dansk-aktiviteter	Materialer	Evaluering
	Fælles Mål Trinmål for dansk – CKF	•Mål for elever/ grupper af elever •Detaljerede mål – progression •Ikke indskrevet i den fælles plan	Præciserede aktiviteter. Jf. CKF Konkrete for det enkelte faglige forløb	Taskebøger, ACU-mat, PSC.mat. Film, computerprogrammer, ud af huset m.m.m.	Evaluering tænkt sammen med mål og aktiviteter Hvem, hvordan, hvad og hvornår

Hele faget

I disse år er der meget stor opmærksomhed på læsefærdigheder, og selv om det til en vis grad er muligt at evaluere færdigheder isoleret, så skal faget altid opfattes som en helhed.

- **Det talte sprog – tale og lytte**
- **Det skrevne sprog – læse og skrive**
- **Sprog, litteratur og kommunikation**

Danskfagets tre centrale kundskabs- og færdighedsområder indvirker på hinanden og betinger hinanden, og dette må huskes – også i evalueringssammenhæng. Fx kan det undre at PISA-

resultaterne medfører så stort et fokus alene på *Det skrevne sprog – læse*, for når man ser på, hvad der undersøges i PISA, så er det et bredere område, der også indeholder væsentlige mål fra *Sprog, litteratur og kommunikation*.

(- at etablere en almen forståelse, - at finde information, - at udvikle en fortolkning, - at reflektere over tekstens indhold og - at reflektere overtekstens form - fra *PISA-rapporten 2003*).

Med til at skabe overblik over evalueringsformer i danskfaget hører altså overvejelser over, dels hvorledes de enkelte ckr'er evalueres, og dels hvorledes de evalueres i et samspil.

Det talte sprog – tale og lytte

Her evalueres fx udtale, deltagelse i samtaler, genreforståelse og færdighed i at lytte aktivt.

Det skrevne sprog – læse og skrive

Her evalueres fx læseforståelse, læsehastighed, oplæsning, skriveteknik, stavning, tegnsætning og disponering.

Sprog, litteratur og kommunikation

Her evalueres fx genrekendskab, analyseberedskab, sprogforståelse og -anvendelse, grammatik, litterær indsigt og mediefærdigheder.

Men de tre områder virker ind på hinanden. Disponering af en novelle kræver, at man har et genrekendskab, korrekt tegnsætning kræver grammatisk indsigt etc. Og det betinger i evalueringssammenhæng, at der varieres. At de forskellige kundskaber og færdigheder undersøges både særskilt og i sammenhæng.

Dokumentation og refleksion

Et varieret syn på evaluering i dansk – og for så vidt i alle fag - må tage udgangspunkt i begreberne *dokumentation* og *refleksion* – og i et syn på eleven som hhv. objekt eller subjekt i processen.

Der ligger ingen værdiladning i denne opstilling, men alene en tydeliggørelse af, at evaluering både må udføres og anvendes bredt og varieret. I tilrettelæggelsen af undervisningen og hermed evalueringen må man bevæge sig frem og tilbage på linjen mellem de to typer af evaluering og søge at anvende dem målrettet og reflekteret.

At se eleven som objekt eller subjekt i evalueringen betyder, at det er en væsentlig overvejelse, om eleven er aktiv i evalueringen. Når eleven er objekt, vil det efterfølgende kunne dokumenteres, hvorledes han har klaret udvalgte formaliserede opgaver. Og der kan fx sættes en karakter på ud fra de opstillede mål. Når eleven er subjekt, er han selv aktiv deltager i processen. Han deltager fx

i samtalen og kan være med til at påvirke formen og udfaldet, og det vil være svært at 'måle' udfaldet fx med et tal.

De to typer af evaluering anvender forskellige evalueringsværktøjer. Fx:

DOKUMENTATION – eleven som objekt **REFLEKSION – eleven som subjekt**

(Både ekstern og intern evaluering)

Prøver og test

Målinger

Iagttagelse

Vurdering

(Portefølje)

(Fortrinsvis den interne, løbende evaluering)

Logbog

Portefølje

Samtale

Vurderingsark/evalueringsark

Ser man på evalueringsredskaberne til **dokumentation**, så benyttes de fleste allerede på mange skoler, men ikke nødvendigvis systematisk.

Der er fx:

- Standardiserede og diagnosticerende læse- og staveprøver
- Læseudviklingsskemaer – LUS
- Vurdering af skriftlige opgaver
- Iagttagelse af mundtlige præsentationer
- Folkeskolens afsluttende prøver (ekstern evaluering, men anvendes de fleste steder også i den løbende evaluering).

Systematikken kommer ikke af sig selv, men den er vigtig, for at man til enhver tid kan tegne et billede af, hvorledes en elev klarer sig inden for givne danskfaglige områder, og for at man kan etablere hensigtsmæssige undervisningsforløb, der griber eleven det rette sted og indeholder en faglige udvikling.

En skole har fx valgt at gennemføre de standardiserede læse- og staveprøver efter følgende plan for alle elever:

0./1. årgang:	IL-Basis – gruppeprøve – parathed i forhold til skriftsprogstilegnelse (<i>testlærer</i>)
1. årgang:	OS-64 – læsehastighed (<i>testlærer – dansklærer</i>)
1. og 2. årgang:	”Lusning” af alle elever – flere gange i perioden (<i>testlærer – dansklærer</i>)
2. årgang:	OS-120 – læsehastighed (<i>testlærer – dansklærer</i>)
3. årgang:	SL-60 – sætningslæseprøve (<i>testlærer – dansklærer</i>)
5. årgang:	ST-4 – staveprøve (<i>specialuv.lærer – dansklærer</i>)
7. årgang:	ST-7 – staveprøve + TL-2 – tekstlæsningsprøve (<i>specialuv.lærer – dansklærer</i>)

(kilde: Morten Borup Skolen, Skanderborg)

Denne plan er selvsagt kun en del af den samlede evalueringskultur, og den skal sammentænkes med de øvrige tiltag og redskaber. Den er imidlertid et godt eksempel på et givtigt samarbejde mellem dansk-fagteamet og skolens specialcenter om en systematisk evaluering, der giver et sik-

Folkeskolens afsluttende prøver

I de ældste klasser er det mest anvendte evalueringsredskab tidligere udgaver af folkeskolens afsluttende prøver – fortrinsvis med udgangspunkt i de skriftlige prøver; retstavning og skriftlig fremstilling.

Prøverne skal i videst muligt omfang afspejle de færdigheder og kundskaber, som er præciseret i slutmålene for faget. For en stor del sker det med prøverne, som de er sammensat i dag, men der arbejdes ihærdigt på at udvikle dem, så de i endnu højere grad kan vise, om målene er nået.

Det er ikke nogen dårlig ide at anvende de tidligere prøvesæt i den løbende og daglige evaluering, men det er ikke gjort med blot med jævne mellemrum at stikke eleverne et prøvesæt i skriftlig fremstilling eller anvende 60 minutter til en retstavningsprøve.

Også her må man nøje tilrettelægge evalueringen i sammenhæng med de mål, der er opstillet for undervisningen i det aktuelle faglige forløb. Fx er det en god ide at finde flere eksempler fra forskellige opgavesæt på opgaver i en enkelt genre og så koncentrere skrivearbejdet og evalueringen om denne. Og ligeledes lægger opgaverne i retstavningsprøvernes anden del op til, at der trænes og arbejdes målrettet med udvalgte staveproblemer, som så efterfølgende evalueres.

Naturligvis er det vigtigt, at eleverne har prøvet et opgavesæt eller en retstavningsprøve i sin hele form og inden for de anviste tidsrammer, men i det daglige arbejde må der undervises og evalueres mere nuanceret og præcist på delområder.

Eleven som subjekt i evalueringen

Den anden søjle i evalueringsværktøjerne - **refleksion** – benytter sig, som det tidligere er vist, af en overordnet tankegang, der i langt højere grad inddrager eleven i processen. Eleven er selv aktiv – både mundtligt og skriftligt – i at formulere sig om såvel den personlige som den faglige proces i et danskforløb – lige fra mål over selve forløbet til evalueringen og formulering af nye mål. Sproget er her ikke så formelt – og varierer fra gang til gang – alt efter hvilke faglige elementer, der fokuseres på. Dette er vigtigt, for at eleven oplever at være aktiv og ansvarlig, men det må også anbefales, at der er et vist element af gentagelse i, hvad der evalueres, så opmærksomheden på faglige kundskaber og færdigheder ikke bliver *for* tilfældig.

Logbogen

Et meget anvendt og velkendt redskab er logbogen. Og den er en betydningsfuld del af en refleksionsproces – både for elev og lærer. Den vil selvsagt tage sig forskellig ud alt efter, hvilket klassetrin vi er på, og alt efter hvilket indhold og hvilken betydning, man vælger at give den i dagligdagen.

Nogle nøgleord for logbogen og dens indhold og anvendelse er:

- Det **daglige** arbejdsredskab
- Forberedelse – mål – forventninger
- Faglige optegnelser
- Iagttagelser
- Undren
- Erfaringer
- Modeller
- Huskning
- Opsamling
- Evaluering – forholde til mål.

Portefølje

Porteføljen er et oplagt, præcist og meget synligt evalueringsværktøj. Og ikke kun et evalueringsværktøj, men i lige så høj grad et læringsredskab.

Det bygger på:

- at respons og refleksion er værdifuld
- at læring er en fortløbende proces
- at produkter har værdi for den videre læringsproces
- at man vender tilbage og forbedrer – og at produkter altid kan forbedres.

Porteføljen er en 'fysisk mappe', hvor man opbevarer sine produkter systematisk ud fra de faglige forløb og overskrifter, de er blevet til i. Det er ikke kun de færdige produkter, men – og det er vigtigt – også notater, ideer, udkast og forskellige udgaver.

Refleksion, egne og andres kommentarer og endelige vurderinger opbevares ligeledes i porteføljen og anvendes, når de forskellige elementer skal overvejes, forbedres, beskrives og præsenteres.

Ud over at være et vægtigt værktøj i den løbende evalueringsproces vil porteføljen også fungere som et dokumentationsredskab, fordi det er oplagt at præsentere indholdet og at vurdere og evaluere det i udvalgte sammenhænge; elevsamtaler, skole-hjemsamtaler, standpunktsmeddelelser etc. Nogle har givet porteføljen andre navne; genremappe og pralemappe – og begge er i positiv forståelse!

Vurderingsark

Et vurderingsark – eller et evalueringsark, som det også kaldes mange steder, er et godt og yderst overskueligt redskab i den løbende evaluering. Det udarbejdes med udgangspunkt i et netop gennemført fagligt forløb – eller efter flere sammenhængende forløb, og det kan indeholde spørgsmål/punkter, der handler om både det faglige indhold, det faglige udbytte, arbejdsindsatsen og eventuelle problemer.

Eksempel på vurderingsark – 8. klasse:

ARTIKLER

1. Hvad er en sagprosatext?
2. Beskriv hhv. en nyhedsartikel og en baggrundsartikel.
3. Forklar disse ord:
 - rubrik
 - manchet
 - brødtekst
 - underrubrik
4. Beskriv forberedelsen til - og skrivningen af din egen artikel.
5. Hvilke ændringsforslag fik du i responsrunden, og hvordan brugte du dem?
6. Hvilke sproglige overvejelser har du gjort dig i forbindelse med din egen artikel?
7. Hvad var svært i forløbet? Hvad vil du gerne arbejde mere med?

Ovenstående eksempel er anvendt efter et kort fagligt forløb om artikler.

Vurderingsarket bruges til flere formål. Dels som en vejviser for læreren, der læser dem igennem for at danne sig et overblik over elevernes udbytte og over de huller i det faglige, der afdækkes –

individuelt og fælles, og derfor må medtænkes i kommende forløb. Dels bruges arkene som afsæt for en mundtlig evaluering af et fagligt forløb. Alle har forberedt sig på samtalen, og det giver en større aktivitet og variation i debatten.

Endelig får eleverne deres ark tilbage. De kan så sættes ind i logbog eller portfolio og bruges som opsamlinger i oversigtsform fra de enkelte forløb.

Samtalen

Samtalen om elevernes faglige standpunkt og udbytte foregår på mange niveauer og mere eller mindre formaliseret. Den kan og må ikke blive erstattet af skemaer, test og prøver, men mange af de ovenfor nævnte evalueringsværktøjer er med til at gøre samtalen mere præcis og fremadrettet, fordi der er konkrete evalueringer af udvalgte faglige områder at tage udgangspunkt i.

Ved skole-hjem samtalen er det hensigtsmæssigt at vælge nogle faglige områder ud, som er særligt vigtige for den pågældende årgang, og så fortrinsvis tale om disse. Hvis man planlægger at tale om 'alt', bliver det ofte for overfladisk og ikke særligt brugbart i den efterfølgende refleksion og tilrettelæggelse.

Evalueringen ind i planlægningen

Med overblikket over de forskellige evalueringsværktøjer og refleksion over, i hvilke sammenhænge de er anvendelige og hensigtsmæssige, kan man tænke dem ind i de detaljerede planer for undervisningen. Et skitseret eksempel vises her:

Evaluering i dansk				
integreret i planlægningen – eksempel – 4. klasse				
Uge	Undervisningsmål Trinmål for 4. klasse	Faglige aktiviteter	Materialer	Evaluering
3 -5	<ul style="list-style-type: none"> •Kende forskellige genrer inden for fiktion og ikke-fiktion •Kende forskelle og ligheder mellem det talte og det skrevne sprog •Kende til og kunne tale med om genre, hovedindhold, tid, sted og handling i tekster og andre udtryksformer •Udtrykke sig i billeder, lyd og tekst •Skrive i fiktive og ikke fiktive genrer •Læse op og gengive tekster ... 	BILLEDBØGER <ul style="list-style-type: none"> •Læse forskellige billedbøger •Forberede oplæsning •Billedbeskrivelse (genrer, farver, komposition, symboler ...) •Fortælle om billeder •Skrive referater •Tale om sammenhæng mellem tekst og billeder •Sammenligne forskellige billedbøger 	Erlend Loe/Kim Hjortshøj. Den store røde hund Johannes Møllehøve/ Ib Spang Olesen: Drengen der ville hen hvor peberet gror Selvvalgt billedbog - fra biblioteket	<ul style="list-style-type: none"> •Vurdering af oplæsning •Mundtlig præsentation •Skrive fiktiv tekst – fokus på genren •Notater i logbog •Samtale om tekster – i grupper/ på klassen •Vurderingsark - opsamling

En oversigt som denne giver både lærer, elever og forældre en fornemmelse af, at der er sammenhæng i det faglige arbejde, og når de forskellige forløb sættes op i forlængelse af hinanden, ses det, at evalueringen er varieret og kommer omkring de forskellige mål og kundskabs- og færdighedsområder.

Fagteamet som løftestang

Det skulle gerne gennem ovenstående være fremgået, at mange af evalueringsmulighederne allerede er kendte og tilgængelige. Men de skal systematiseres, og de skal anvendes med omtanke og med formål.

Denne systematisering er overordnet set skolelederens ansvar, men en stor del af 'bearbejdet' kan og bør foregå i fagteamet for dansk. Her udvikles og funderes evalueringsbevidstheden, og her kan man udarbejde beskrivelser og oversigter over, hvilke værktøjer der skal og kan anvendes og hvornår, hvorledes der samles op og beskrives, hvem der er ansvarlig for gennemførelsen, hvordan der meldes ud og offentliggøres osv. I fagteamet deles erfaringerne, og ensartetheden for eleverne sikres.

Ud over at være et forum for temaet 'evaluering', er fagteamet det vigtige faglige forum, hvor danskfagets debatteres og plejes på langs og på tværs. Fagteamet er en **ressourceenhed for kolleger og for ledelse**, og det bør prioriteres både med tid og opmærksomhed.

Nogle nøgleord om fagteamets arbejde:

- Styrke dialogen om fagligheden i undervisningen
- Erfaringsudveksling
- Vidensdeling
- Progression
- **Evaluering** / prøvetilrettelæggelse
- Koordinere tilrettelæggelse og faglige indsatsområder
- Drøfte rammer og vilkår for undervisningen
- Fælles holdninger til faget
- Faget i projekter og tværfagligt arbejde
- Støtte den enkelte lærer / nye lærere
- Materialeindkøb
- **Samarbejde med det pædagogiske servicecenter.**

Afrunding

Det er bare at gå i gang – eller rettere at fortsætte arbejdet, for alle er jo i gang på et eller andet niveau. Men det kræver indsigt i de forskellige værktøjer, og det kræver overvejelse at anvende dem hensigtsmæssigt, både hvad fokus og tidspunkt angår. Endelig er det meget nødvendigt, at man på forhånd gør sig klart, hvad man vil bruge evalueringen til, og at man har beskrevet dette og afsat tid til at føre det ud i livet.

God arbejdslyst og fornøjelse!